

AZ AMERIKAI FASIZMUS FORMÁJA

Írta: SÁNDOR PÁL (Budapest)

Hogy az európai munkásközvélemény oly értetlenséggel áll az amerikai eseményekkel szemben, az csak részben az ismeretek hiányának, az Északamerikai Egyesült Államok gazdasági és társadalmi strukturájáról való viszonylagos tájékozatlanságnak tudható be, — nagyjából azonban annak, hogy ez a közvélemény igyekszik mindenben analógiát látni és ugyanolyan következtetéseket levonni, mint amilyenek az analógiát adó európai eseményekből levonhatók. Ezen az alapon azután lassanként hamis kép alakul ki Amerikáról és ha az európai munkást az amerikai tények dialektikája megcsalja, rögtön kész a hegeli ítélettel: unso schlimmer für die Tatsachen.

Általában két ellentmondás között libeg Amerika az európai munkás szemében: az egyik a nagy számok és nagy teljesítmények Amerikája, a rekordok, felhőkarcolók, korlátlan lehetőségek, egyszóval az amerikanizmus Amerikája, amely a munkás számára gazdaságilag magas életnivót, saját Ford-autót, négyszobás lakást, lakkecipőt és aranyláncot, politikailag teljes jogegyenlőséget és „szabadságot“, kulturálisan pedig mozit és boxmeccseket jelent, — az „örök prosperitásbeli“ Amerikát, amely megoldja az egyéni egzisztenciális problémát és kispolgári életet, az osztályok szabad fluktuációját, a karrierizmust biztosítja. A másik a minden teljesítmény ellenére „elmaradt“ Amerika, amely filozófiában a pragmatizmusig, művészetben a cowboy-drámáig és az antik szobrok gipszmásolatáig, tudományban a Stopper-óraig vitte. Jellemző erre a felfogásra a néhány év előtti daytoni majomper, Darwin könyveinek az iskolából való kitiltása, amellyel kapcsolatban az európai munkás büszke öntudattal veregette meg önmaga vállát: Amerika még Darwinig sem jutott el, — mi pedig már... vajjon, hol is tartunk? (Nem Mussolininál-e?) Az európai munkás, amikor szabadon tudomásul veheti Darwin tanításait, abban a hiszemben él, hogy Európa túl van rajta, — és ugyanakkor Amerika még el sem érkezett hozzá. Tekintsünk most el attól, hogy közben a hitleri Németország is eltiltotta Darwint és nézzük meg közelebbről, mi rejtőzik ténylegesen a Darwint eltiltó Amerika mögött. A Darwin-féle elmélet lényege nem a majomból származás tana (ez csak „mellékterméke“), — hanem a fejlődés principiuma, az erősek, életrevalóak megmaradásának az elve: pontos kifejezése a feltörő szabadversenyos kapitalizmus világnézetének és harci jelszavainak a biológia nyelvén. A huszadik század fejlett imperialista kapitalizmusa azonban nem használhatja többé ezt a nyelvet: a kapitalizmusnak, amely a szocializmussal élethalál harcát vivja, nincs szüksége a fejlődés elméletére, amely tulmutat magán a kapitalizmuson, a monopolizációra, a trösztök és kartellek „szervezett“ kapitalizmusa nem állhat többé az individuálista szabadverseny álláspontján. A német kapitalizmus tehát csak most, fasiszta periódusában jut oda, ahol az „elmaradt“ amerikai kapitalizmus már régen állt, — de már a háború előtti villmosi-imperialista német kapitalizmus is elvetette, ha nem is a biológiában, de a filozófiában a fejlődés tanát, mikor a marburgi és egyéb bölcséleti iskolák

és irányok az „abszolút értékek“, a valósággal vagy anélkül való „érvényesség“ és az egyéni és osztályöntudattól független azok fölött álló, a gondolkodást — szinte mondani lehetne: imperialista módra — meghatározó „normatív öntudat“-tanát állítják fel.

De ugyanígy áll a dolog az amerikai munkásmozgalmat illetően is. A munkásmozgalom, a szocialista tanok a kapitalizmus talajából nőttek ki — és mégis, a hatalmas fejlődésű amerikai kapitalizmus, úgy látszik, nem alkalmas talaj erre. S az európai munkás a maga szak- és pártszervezeteivel, állama szociálpolitikájával, munkásjóléti intézményeivel, társadalombiztosításával, betegség, baleset, öregség, sőt munkanélküliség esetére szóló biztosításaival lenézően tekint az „elmaradt“ amerikai munkásmozgalmra, vagy méginkább szájalommal, hiszen előtte lebeg az amerikai munkás sorsa, aki 40 éves korára már kirokkant a futószalagos munkából és ha nem takarékoskodott, öregségére a szemétdombra kerül. Maga Werner Sombart egy egész könyvet írt arról, hogy miért nincs szocializmus az Egyesült Államokban (Warum gibt es in den Vereinigten Staaten keinen Sozialismus? 1906.), írván, hogy miért nem csinál az amerikai munkás kapitalizmus-ellenes, proletárosztályharcos munkásmozgalmat, értvén ezalatt, hogy miért nincs Amerikában erős szociáldemokrata párt. Azóta a világ megint változott: kitűnt, hogy a világ összes szociáldemokrata pártjai nem kapitalizmusellenesek és nem proletárosztályharcosak, hanem ép' ellenkezőleg, a kapitalista állam egyik legfőbb fenntartó szerve, a tőkés termelési rend egyik legfőbb oszlopa, — ugyanakkor az „elmaradt“ munkásmozgalmú Amerikában a leszerelt katonák száz-ezrei vörös lobogók alatt döngetik Washington falait, a pennsylvániai bányavidéken statáriumot kénytelen hirdetni a kapitalista állam a sztrájkolók ellen és lázadó farmercsapatok fegyveres erővel kergetik szét a kapitalista állam miliciáit, foglalnak el konzervgyárakat, robbantanak fel tejgazdaságokat, hidakat és vasutvonalakat és demonstráló munkanélküliek millióinak lába alatt dübörög és remeg a kapitalista talaj.

Sombart már a század első éveiben az amerikai munkás kispolgári életvitelének lehetőségeiben látta a proletár osztályharc kialakulásának legfőbb akadályát. Sorba veszi említett könyvében a munkás politikai, gazdasági és társadalmi állását az Egyesült Államokban és minden pontnál módjában van rámutatni arra, hogy a munkás nem ellensége a fennálló társadalmi rendnek. Természetesen nem elégedhet meg azzal a szembeállításal, hogy az amerikai munkás jobban keres, mint a német, nagyobb szabadsága van mint a németnek, emberibb bánásmódban részesül, mint a német és kevésbé fenyegeti a munkanélküliség veszélye, mert lehetősége van rá, hogy mint farmer élhessen tovább, ha kiesik a munkából. (L. m. 136. o.) Hanem hozzájárul ehhez 1. az egész amerikai állam demokratikus felépítettsége, amely egyformán beleszólást enged minden állampolgárnak a közügyekbe, amennyiben „szabadság és egyenlőség (nemesak formálpolitikai, hanem materiális-társadalmi értelemben is) az amerikai munkás számára nem üres fogalmak, nem hiu ábrándok, mint az európai proletariátus számára, hanem nagyrészt valóság.“ (u. o. 127. o.), 2. a kapitalista osztály, amelynek „legfényesebb diplomáciai műve, hogy el tudta érni, hogy a munkás minden kizsákmányoltsága ellenére jó hangulatban maradt, hogy tehát nem jött valódi helyzetének tudatára“ (131. o.), s végül, 3. maga a munkásság, amelynek bennszülött része nem más mint a „spiritus capitalisticus purus rectificatus“ (24. o.), de bevándoroltja is átújítja előre magát új hatások befogadására,

sitse, — nem kell, helyesebben nem szabad, nincsen módjában, hogy önmagára bizza a munkaképtelenség, öregség, betegség esetére való biztosítást. Elvégzi ezt helyette a „társadalom“, amely gondoskodik egyébként a többi „szociálpolitikai vívmányokról“ is, mint pl. az Amalgamated Cooperative Apartments, a lakásépítő szövetkezet, vagy a The Amalgamated Investors, amely nem engedi, hogy a megtakarított munkásdollárok „lekiismeretlen“ bankok vagy vállalkozók kezére jusson. (L. H. Dubreuil: Arbeiter in USA, 282. o.)

Ami pedig a nyereségrészesedést illeti, annak elterjedtségéről, változatos formáiról, valamint a béren kívüli egyéb kedvezményekről, minden amerikai szociális problémákkal foglalkozó könyvben bőven olvashatunk. Ennek a „Profishare System“-nek az értékéről az amerikai kapitalisták nincsenek egyformán meggyőződve, de abban egység uralkodik, hogy annak igazi célja „a munkássággal való együttműködés.“ (W. Müller: Soziale und technische Wirtschaftsführung in Amerika, 83. l.) Ez a nyereségrészesedési rendszer azonban szinte csak a kezdetnek tekinthető ahhoz, hogy a kapitalista a munkást érdekeltté tegye a vállalatnál. Ilyen kezdeti eszközei számosak vannak, melyektől az angol híres Moseley-bizottság, amely amerikai gyárakban tett tapasztalatairól részletes jelentésben számol be, nem győz elég elragadtatással írni. Kezdve azon, hogy az amerikai munkás számára az üzem subjektív kellemességekről (fürdőkád, tus, ventilátor, saját asztaliók stb.) gondoskodik (viszont az objektív kellemetlenségeket, mint a védőeszközök hiánya, a munkahelyek túlzsúfoltsága, hogy az újabb racionalizálási vívmányokat, a Taylorizmust, Fordizmust ne is említsük, — a jelentés még alig veszi észre) — folytatva azon, hogy az amerikai gyáros akkordbérnél nem szállítja le mindjárt az alapbért, mielőtt a munkás minden megfeszített erejét latbavetve nagyobb keresetre tesz szert a szokottnál, mint az európai gyárakban (L. Sombart: I. m. 131. o.), hogy ezáltal is ébrentartsa benne a munkateljesítmény fokozására irányuló törekvést és a business-szellemet. Nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a munkások részéről tett javaslatok az üzemi munka megjavítására külön jutalomban részesítenek (Müller: I. m. 91. o.), sőt mindenütt találkozunk az üzemi tanács intézményével is, amelynek mibenléte és feladatköre aszerint változik, „amint azt a vállalkozó megszabja“ (u. a. 97. o.) Ez az „ipari demokrácia“ azonban nem volna teljes, ha csak egyes üzemek munkásainak saját munkáltatójukhoz való viszonyára vonatkoznék. Amit azonban láthatunk az egyes üzemekben kicsiben, ugyanaz tapasztalható az egész gazdaságban az üzemi munkásság és a munkáltatói csoportok között nagyban. „Együttműködés harc helyett“ — adja ki a jelszót a Baltimore and Ohio vasutak „tanácsadó“ mérnöke Ottó S. Beyer jr. (L. Taylor Society Bulletinjében, 1926. II.), aki ugyan elméletben újat nem mond, de mégis jelentősége van abban, hogy nem a munkásság „vívmányaként“, hanem munkáltatói megbízásból valósítja meg „kooperációs tervét“.

Az elméleti elsőség a szakszervezeti vezéreket illeti, elsősorban John Mitchell-t, a híres bányászvezért és Samuel Gompers-t, az American Federation of Labour megalapítóját és vezérét, akit nem jellemezhetett volna jobban életrajzírója dr. Hermann Lufft (Samuel Gompers, Arbeiterschaft und Volksgemeinschaft in den Vereinigten Staaten von Amerika, 7. o.), mint avval, hogy őt halálakor a „modern Egyesült Államok nagy építőmesterének“ nevezi el, „aki a munkásságot mint teljesjogu részt illesztette az amerikai nemzettestbe“. E két munkásvezér írásaiban megtaláljuk az összes érveket, amelye-

ket napjainkban a gazdasági demokrácia, társulási rendszer, osztály-együtműködés szociáldemokrata elméleteinek és olasz és német fasiszta gyakorlatainak ismerünk. John Mitchell (Organized Labour, 219. o.) egyenesen kárhözhatja a kapitalista államhatalommal szemben való ellenállást, hiszen: „a szakszervezetek, melyek a katonai csapatoknak ellenállanak, elfelejtik, hogy ők maguk mint szervezett munkások az állam egy részét alkotják és joguk van, hogy ennek az államnak a politikáját a maguk részéről is meghatározzák. A szakszervezeti mozgalom csak akkor tehet haladást, ha önmagát az állammal azonosítja.“ De nem marad mögötte Gompers sem, akinek ideálja fenti életrajzírója szerint az volt, hogy „a három faktort: a vállalkozókat, finánciókét és munkásságot közös együtműködésre bírja a termelés szabályozásához“ (i. m. 103. o.), amit egyébként Gompers saját Önéletrajzában is kifejez: „A szakszervezet a munkásság konstruktív hozzájárulása a termelés demokratikus megszervezéséhez a nagyüzemekben.“ (II. kötet 20. o.) „Ez az a feladat, amelyen minden résztvevőnek dolgoznia kell. Az üzemi vezetőség, a fináncióke és a munkásság szervezetei teremtsék meg az utat, hogy a három faktoron belül a három faktor közötti alárendeltséget és együtműködést ápolják.“ (II. 21—22. o.) Ennek az elvnek akart Gompers érvényt szerezni úgy az üzemeken, mint a szakszervezeteken belül és ennek az elvnek elméleti propagálására hívta életre Fred Bolteval, Konrád Carllal, David Kronburggal stb. az ugynevezett „Tíz filozófus klub“ját, amely meghozta az elvi döntést, mely szerint: „A munkásosztály felszabadítása az ő saját tevékenysége által vihető keresztül és az a felszabadítás nem osztályuralmat és osztályprivilegiumokat fog számára hozni, hanem egyenlő jogokat és egyenlő kötelezéseket a társadalom minden tagja számára. A gazdasági emelkedés az első lépése a követendő célnak. És hogy ez a gazdasági emelkedés elérhető legyen, minden politikai tevékenységnek háttérbe kell szorulnia“ (Lufft, 51. l.) Hasonló célból, illetve kifejezetten azért, hogy „a munkás és vállalkozó személyes érintkezésbe kerüljön, hogy ezáltal az ellentétüket tompítsa és sztrájkoknál békítőleg közbelépjen“ alakult meg a National Civic Federation, melynek „Executive Committee“-ja három részből állt: 15 vállalkozóból, 15 pártatlanból (a „publikumból“, akik között Andrew Carnegie, Grover, Cleveland Oscar S. Strauss, Seligmann és James Speyer, Európában is ismert nagykapitalisták és bankárok foglaltak helyet mint „pártatlanok“) és 16 a munkásság képviselőjében (természetesen az élükön Gomperssel és Mitchellel). Az ilyen osztályharcos szellemből azután mi születhetett egyéb, mint a felfogás, hogy a tőkés és munkás társak: „they are partners and should divide the results of industry in good faith and in good feeling“... „A jövő ismét helyre fogja állítani a tőke és a munkaközi harmóniát, mely most csak átmenetileg van megzavarva“ stb. (W. E. M. Even, a Minnesota Federation of Labour titkára, Employers et Employes, 247. o.)

Önként adódik mindezek összefoglalásaképp a megállapítás, hogy az Amerikai Egyesült Államokban már a háború előtti időkben megvolt mindaz az intézmény, amelyet a szociáldemokrácia mint szociálpolitikai célokat kitűzött maga elé és amelyeket az olasz Carta del Lavoro és a hitleri programm igyekszik megvalósítani. Egy pontban azonban lényeges különbség van az európai mostani fasizmus és az amerikai fasizmus eme háború előtti formája között. Az európai fasizmust az állam az osztályöntudatos munkásság mozgalmanak fegyveres leverése után hatalmi apparátusának teljes igénybevételével

igyekszik létrehozni, az amerikai fasizmus pedig mint a fejlődő kapitalista társadalom szülötte jött létre. Az európai kapitalizmus termékének lehet tekinteni a modern munkásmozgalmat, a munkásság osztályá szerveződését, röviden a marxista szocializmust, — de sematikus gondolkodásra vall, ha valaki az amerikai gyorsan kifejlődött, nagyarányú kapitalizmus termékeként keresi Amerikában az európainál nagyobbarányú, radikálisabb és a kapitalizmus létében inkább fenyegető osztályöntudatos munkásmozgalmat és ezt nem találván „elmaradt“ Amerikáról beszél. Az amerikai kapitalizmus fennmaradásának biztosítására már a háború előtt kitermelte a fasizmust és pedig társadalmi uton, az állam kikapcsolásával: hogy a fejlődő osztályöntudatot fejlődésében megakadályozza, szüksége volt az individualista business-szellem kialakítására, az ipari demokráciára, az osztályegüttműködésre, erre a „hideg uton előállított“ fasizmusra — és mivel számítása bevált, nem volt még szüksége az európai-fasizma „erős állam“ intézményére.

Ez a szükségesség csak most érkezett el, amikor az örök prosperitás illúziója szétfoszlott és amikor a kapitalista termelőrendszer strukturális válsága az amerikai kapitalizmus arányaihoz mérten grandiózusan bontakozik ki. Az új államelnök, Franklin D. Roosevelt, akinek hatalombalépését 22 állam bankjainak fizetésbeszüntése tette stilszerűvé, a pánikhangulatban nem is titkolja a helyzet katasztrófális voltát: „Az értékek fantasztikus mértékben megkeményedtek, — mondja beiktatóbeszédében — a befagyott csereszökök akadályozzák áramlásában a csere folyamatát: vállalatainknak lehullott telt lombja sűrűn betakarja a földet; farmereink nem találnak piacot termékeik számára, a családok millióinak megtakarított vagyona eltűnt; a polgárok egész hadserege van munkanélkül és áll szemben az élet nehéz problémájával. Nagyon ostoba optimista volna az, aki tagadni merné a pillanat tragikus komolyságát“ (L. André Maurois, Amerikai levelei, Ujság, 1933. nov. 5.) S e tragikus-komoly helyzet parancsolja az amerikai kapitalizmusnak, hogy Roosevelt után cselekedjék, — hogy a válság feltartóztatására, a „helyzet megoldására“, azaz az osztályellentétek kiéleződésének a megakadályozására egyfelől és a „rentabilitás“ biztosítására, a válság hatásainak a dolgozókra való áthárítására másfelől megteremtse a nagy fordulatot: a társadalmi fasizmusból az állami fasizmusba való átmenetet.

Rooseveltnak egyfelől könnyebb a dolga, másfelől nehezebb mint Mussolininek vagy Hitlernek. Könnyebb annyiban, hogy a társadalmi fasizmus révén nem áll szemben egy hatalmas, szervezett osztályöntudatos tömeggel, amelyet előbb fegyverrel le kell vernie, hogy korlátlan hatalomhoz juthasson. Viszont ugyanemiatt nehezebb is: mert az olasz és német fasizmusok szociálpolitikai vívmányai, amelyek a kispolgári tömegekre a kinyilatkoztatás erejével hatnak és amelyek megvalósításától az új birodalmak eljövételét várják, az amerikai kispolgárságra és kispolgárimak megtartott munkásságra hatástalanok, — hiszen azok a vívmányok teljes mértékben meg voltak számukra és ezek ellenére is elkövetkezett a válság, a 15 millió munkanélkülivel, 5000 bank összeomlásával, 928 millió dollár passzívával megbukott ipari és kereskedelmi vállalatokkal, a farmerek tönkremenetelével, stb. Rooseveltnak tehát tovább kell mennie, ha célt akar érni — és így áll az „elmaradt“ Amerika a Roosevelttel által az „amerikai közgazdaság meggyógyítása tervének“ elnevezett fasizmusával megint a kapitalizmus élén.

Liberális polgárok bolsevizmusról, államszocializmusról rémül-

döznek, Roosevelt maga „az emberi jogok új deklarációját” hirdeti, értvén ezalatt az ipari újjáépítésre vonatkozó törvényt, melyet a londoni szakszervezeti kongresszuson (1933. szept. 8-án) Burke amerikai szakszervezeti kiküldött a legnagyobb szabású kísérletnek nevez, „amelyben demokrata nemzet demokratikus módszerekkel megvalósítja az ipar rendszeres és demokratikus irányát. Az új törvény megnyitotta azt az utat, amely az amerikai munkásmozgalom felfogása szerint az ipari demokráciához vezet...” Szerinte a „kormány programja nagyrészt a szervezett munkásság követelésein alapszik” — és természetesen „a munkások képviselői közreműködnek a terv sikeres végrehajtásában” (Népszava 1933. szept. 10.) De mint ahogy elrejtí Burke a Roosevelt-program igazi mivoltát opportunista céljai érdekében (amelyekről még lesz szó), ugyanúgy téved az olasz fasiszta „Stampa” is, amikor azt írja, hogy: „Roosevelt irányvonalában a fasiszta forradalmat és Mussolini géniuszát követi, ki már régen megjósolta, hogy az egész világnak az Olaszország által megtett útra kell térnie.” A fasiszta munkakódex megalkotásának elsősege Olaszországot illeti ugyan, de Amerika rég elhagyta már azon a kódex-kijelölte úton Olaszországot és éppen Mussolini az, aki a kapitalizmus bejelentett csődjében (a korporációk nemzeti tanácsában mondott beszéd 1933. nov. 14-én) elvesztette biztos irányát és korporációs rendszerével csak a sötétben tapogatózik Roosevelt felé. Amit Roosevelt szükségesnek tartott a már meglévő fasizmusokból átvenni (diktatori hatalom úgy gazdasági mint politikai téren, a fasiszta hadsereg megszervezése a „befásítási törvénynek” elnevezett kényszermunkatörvénnyel, munkanélküli táborkok felállítása, stb.), azzal hamarosan elkészült, hiszen, mint ő maga mondja: „A mi alkotmányunk olyan egyszerű és praktikus, hogy mindig lehetővé teszi a rendkívüli szükségességekhez való alkalmazkodást és az alkotmány megváltoztatást anélkül, hogy az alkotmány értelme és szelleme megváltoznék.” Igénybe veszi a korábbi „társadalmi fasizmus” módszereit is: a „közvélemény” nyomását (Kéksas jelvény viselgetése, a társadalmi bojkott hirdetése a munkakódex el nem fogadói ellen, a munkakódex tárgyalások nyilvános volta, stb.) — ugyanakkor azonban megteremti az állami fasizmus sajátos eszközeit is. Ezek az eszközök nemcsak a gépfegyver, tank, könnygázbomba, a munkásság igazi vezetőinek fizetett bravókkal való megtámadtatása és a „felelőtlen elemek” garázdálkodása, — hanem elsősorban is a munkásság megszervezése, a munkakódex megalkotása, a „szociálpolitika” megteremtése, melynek közelebbi ismertetését a legközelebb adjuk.

A HITLERIZMUS THEOLÓGIAI KOMPLIKÁCIÓIBÓL. „Azt mondják, hogy mert Krisztus zsidó volt, ezért a kereszténység is ezsidósodott. Ez a gondolkodás azért megtévesztő, mert a felületesen gondolkodó számára azt a téves utmutatást tartalmazza, mintha a kereszténység a zsidóságból nőtt volna ki. Ki kell mondanom: vegyétek egyszer az evangéliumot a kezetekbe és olvassátok, hogy mit mondott Krisztus. De szívvel olvassátok és bensőséges becsületes kereséssel.” (Müller birodalmi püspök eisenachi nyilatkozatából.) — „Szükségesnek tartom felhívni a figyelmet a szerkesztőség ama tévedésére, hogy önök Jézus Krisztust zsidó származásának tartják. Jézus Krisztus kétségtelenül zsidóként jött a világra, de ha szabad így mondanom, mint árja-zsidó.” (Egy a Neue Züricher Zeitunghoz intézett levélből.)